

Įmonių bankroto prevencijos sistemos kūrimas Lietuvoje

Česlovas Purlys

Socialinių mokslų daktaras docentas
Vilniaus Gedimino technikos universitetas
Pramonės įmonių valdymo katedra
J. Basanavičiaus g. 28 Vilnius
Tel. (370 2) 62 50 42
El. paštas: iman@po.ekm.lt

Straipsnyje analizuojama pasaulio šalių patirtis diegiant įmonių bankroto prevencijos įstatymus, padėtis Lietuvos ūkyje po finansinės krizės Rusijoje. Dėl šios krizės labai padaugėjo bankrutuojančių įmonių Lietuvoje bei padidėjo kreditoriniai įmonių įsiskolinimai. Vadovaujantis Lietuvos Respublikos, Europos Sąjungos šalių bei JAV teisės aktų, reglamentuojančių įmonių bankrotą bei reorganizavimą, taip pat neigiamų reiškinių Lietuvos ūkyje duomenų analize, bankrutuojančių ir bankrutavusių įmonių administratorių apklausos duomenimis, grindžiamas būtinumas sukurti įmonių bankroto prevencijos sistemą ir pateikiami šios sistemos kūrimo pagrindai.

Darbo tikslas – pasiūlyti įmonių bankroto prevencijos schemą. Remiantis užsienio šalių sukauptu turtingos patirties bankroto prevencijos srityje studija bei statistikos duomenų analize, atrinkti tai, ką galima pritaikyti Lietuvoje kuriant įmonių bankroto prevencijos sistemą, rengiant bankrotą ir jo prevenciją reglamentuojančius įstatymus, pasiūlyti makroekonominės priemonės, kurias turėtų įgyvendinti šalies vadovybė siekdama užkirsti kelią gana intensyviai negatyvių ekonominių ir socialinių problemų plitimui šalies ūkyje.

Tyrimo metodika. Rengiant šį straipsnį atlikta JAV, Europos Sąjungos, kai kurių besivystančių šalių įmonių bankrotą ir jo prevenciją reglamentuojančių teisės aktų apžvalga mokslinėje literatūroje, pirmą kartą šalyje, naudojant originalią metodiką, išsamiai analizuotos neigiamos tendencijos Lietuvos ūkyje – įmonių nemokumas, jų bankrotas, sukaupto per daugelį metų

turto praradimas, neefektyvus jo pardavimas, darbo vietų mažėjimas, socialinių problemų paauštrėjimas. Straipsnyje panaudoti periodinių įmonių administratorių apklausų, naudojant autorius parengtas, ūkio ministro ir Statistikos departamento direktoriaus patvirtintas formas, duomenys. Jie apskaičiuoti Kompiuterinių paslaugų centre prie Ūkio ministerijos, naudojant Borland Pascal kalbą, B-Tree Filler (network) duomenų bazių organizavimo paketą.

Tyrimų objektas ir metodas – Lietuvos Respublikoje registruotos įmonės. Apklausiamų įmonių skaičius skirtingas ir priklausė nuo analizuojamo laikotarpio. Analizuojant metų rezultatus gauta per 15,5 tūkstančio įmonių balansų, vertinant pusmečio rezultatus – beveik 8 tūkst.

* Šiuos duomenis Statistikos departamentas, pagal susitarimą su Įmonių bankroto valdymo departamentu prie Ūkio ministerijos naudoja rengdamas statistinius leidinius.

įmonių. Autoriaus iniciatyva ir pagal parengtą metodiką apklausti 126 bankrutavusių įmonių administratoriai, t. y. daugiau nei pusė tuo metu baigusį bankroto procedūras įmonių administratorių. Balansų ir apklausų rodikliai apdoroti Kompiuterinių paslaugų centre prie Ūkio ministerijos naudojant originalias duomenų apdorojimo programas. Duomenys analizuoti ir pateikti pagal autoriaus pasiūlytas formas. Analizuota šalies įmonių finansinė padėtis remiantis įmonių finansinės atskaitomybės formomis, pateiktomis Valstybinei mokesčių inspekcijai, bei įmonių administratorių atskaitomis. Tyrimas apėmė visus regionus ir visų rūšių įmones, taikyti tradiciniai statistinės atrankos metodai.

Įmonių bankroto padariniai

Įvairių šalių įmonių bankroto įstatymų analizė rodo, kad šių šalių įstatymai turi ženklų skirtumų, kuriuos galima skirstyti į esminius ir neesminius. Esminius skirtumus lemia skirtingas požiūris į įmones skolininkes ir kreditorius. Vienų šalių – JAV bankroto kodeksas, Didžiosios Britanijos, Škotijos bankroto įstatymai labiau gina įmonių skolininkų nei kreditorių interesus, stengiantis išlaikyti rinkoje įmones, susidūrusias su laikiniais finansiniais sunkumais. Kitų šalių – Švedijos, Suomijos, Vokietijos bankroto įstatymai pirmiausia gina kreditorių interesus. Šie esminiai skirtumai pasireiškia skirtingai apibrėžiant įmonės nemokumą, kriterijus iškelti bankroto bylą, turto dalybų klausimus, nustatant kreditorių išskolinimų grąžinimo eiliškumą ir t. t. Ne visose šalyse naudojamas Altmano modelis* įmonės nemokumui (rizikingumui)

*Ekonominėje literatūroje aprašomas Altmano modelis, autoriaus įsitikinimu, ne visai tinka ekonomikoms jų transformacijos laikotarpiu dėl nevisiškai susiformavusių kapitalo rinkų, netobulų mokesčių ir darbo įstatymų, sudarančių sąlygas egzistuoti „prakaito išspaudimo“ sistemoms, nusiėpti pilną, išvengti mokesčių.

nustatyti. Daugumoje šalių šiam tikslui taikomas vadinamasis balanso kriterijus, t. y. nustatant skolos sumą ir jos grąžinimo laiką, kurių ribas peržengus kreditorius įgauna teisę kreiptis į teismą iškelti bankroto bylą. Pavyzdžiui, JAV šis kriterijus kartais yra skolų ir turto santykis, Didžiojoje Britanijoje kreditorius gali kreiptis į teismą dėl bankroto bylos iškėlimo įmonei skolininkei, jei ji negrąžina didesnės nei 9000 svarų sterlingų skolos, praėjus trimis mėnesiams nuo skolos grąžinimo termino pabaigos [11; 16; 20].

Pasaulio banko konsultantai, išanalizavę Lietuvoje veikiančių įmonių bankroto įstatymą ir naujo rengiamo įstatymo projektą, rekomenduoja taikyti tik negrąžinimo termino kriterijų, tačiau mano esant priimtina ir skolos dydžio kriterijų. Kai kurių šalių, pavyzdžiui, Švedijos, Suomijos, įstatymai nustato tik terminą nuo kreditoriaus išpėjimo, kuriam suėjus kreditorius gali kreiptis į teismą dėl bankroto bylos iškėlimo įmonei skolininkei.

Remiantis Pasaulio banko informaciniuose šaltiniuose pateikta įvairių pasaulio šalių gerosios patirties analize, įmonių nemokumo likvidavimo procedūros yra gana skirtingos. Tačiau, manoma, jas galima suskirstyti į dvi stambias grupes: 1) kreditorių ir įmonių skolininkų santykiai bei nemokumo likvidavimo priemonės remiasi savanoriškais susitarimais; 2) šalys susitaria priverstinai, dalyvaujant trečiosioms šalims, daugeliu atvejų – valstybės institucijoms, tokioms kaip teismų vykdytojai, Ūkio ar Teisingumo ministerijos ar Valstybės turto fondas. Antru atveju trečiųjų šalių prievarta įvairi. Šalyse, kur istoriškai susiklostė sąlygos klestėti korupcijai, – Indonezijoje ar Kolumbijoje, valdžios prievarta pasireiškia kur kas stipriau nei šalyse, kuriose korupcija nėra labai paplitusi, pavyzdžiui, Kinijoje, kai kuriose Lotynų Amerikos ar Rytų Europos šalyse [1, p. 15–20].

Neesminių skirtumų turi restruktūrizavimo ir bankroto procedūros – administratorių skyrimas, balsavimas kreditorių susirinkimuose. Pavyzdžiui, Švedijos ir Suomijos įstatymuose procedūros aprašomos poįstatyminiuose aktuose, o įstatymuose daugiau dėmesio skiriama reguliuoti kreditorių ir įmonės skolininkės santykius. Procedūros smulkiai aprašomos civilinio proceso kodeksuose arba bankroto bei restruktūrizavimo (Suomijoje, JAV – reorganizavimo) bylų vedimo teismuose tvarkose [11; 16].

Remiantis atlikta įvairių šalių įmonių bankroto, restruktūrizavimo, reorganizavimo ir nemokumo likvidavimo procedūras reglamentuojančių įstatymų, juos analizuojančios mokslinės literatūros, Lietuvos bankrutuojančių ir bankrutavusių įmonių balansų, nemokių ir nuostolingai dirbančių įmonių finansinės atskaitomybės duomenų analize, galima daryti išvadą, kad Lietuvoje būtina sukurti darnią nuostolingai dirbančių įmonių gelbėjimo bei neperspektyvių įmonių greito išėjimo iš rinkos sistemą.

Siūloma sistema turėtų susidėti iš dviejų dalių:

1) nemokių, nuostolingai dirbančių neperspektyvių įmonių išėjimo iš rinkos mechanizmo;

2) pelningų, tačiau laikinų sunkumų turinčių, bei nuostolingai dirbančių, bet turinčių realias perspektyvas išlikti rinkoje ir tapti pelningomis, gelbėjimo programos.

Kiekvieną šią dalį galima suskirstyti į smulkesnius skyrius pagal tam tikras įmonių grupes, išskirtas vadovaujantis jų perspektyvumo (rizikingumo) kriterijumi. Šiam tikslui ir bus galima taikyti modifikuotą Altmanno modelį. Tačiau tam reikia atlikti nuodugnius tyrimus. Juos šio straipsnio autorius yra pradėjęs. Tyrimams naudojami įmonių nemokumo nustatymo kriterijai, aprašyti ekonominėje literatūroje [12, p 51–64]. Taip pat išskiriamos įmonės, kurių išskoli-

nimai artėja prie 1/2 turimo turto balansinės vertės. Verta į atskirą pogrupį išskirti nemočias įmones, turinčias realias rinkas realizuoti savo produkciją.

Kuriant šią sistemą pagrindinis vaidmuo tenka Lietuvos Respublikos Vyriausybei ir jos institucijoms. Vyriausybė minėtai sistemai sukurti, autoriaus nuomone, pirmiausia turėtų:

- sukurti efektyvią valstybės politiką nemokių, nuostolingai dirbančių bei laikinų sunkumų turinčių įmonių atžvilgiu;
- parengti darnią šios politikos įgyvendinimo strategiją.

Pasaulio šalių šios srities patirties analizė rodo, kad tokia valstybės politika turėtų remtis šiais principais:

1. *Valstybė gina dirbančių žmogų.* Reikia sukurti darnų žmonių darbo apsaugos mechanizmą, sustiprinti darbdavių atsakomybę už jų vadovaujamo verslo pelningumą, sutvarkyti mokesčių sistemą: įvesti progresyvinus fizinių asmenų pajamų mokesčius, t. y. sumažinti fizinių asmenų pajamų mokesčių mažai uždirbantiems, šiek tiek padidinti jį daug uždirbantiems žmonėms;

1.1. Sumažinti PVM kai kurioms kasdienio vartojimo prekėms, o padidinti PVM mokesčius prabangos prekėms;

1.2. Panašiai sutvarkyti akcizo mokesčius, muitų tarifus, nors tol, kol Lietuva taps ES nare;

1.3. Panaikinti pelno mokesčių.

2. *Valstybė nesikiša į pelningų įmonių darbą.* Pelningai dirbančios, reguliariai atsiskaitančios su valstybe įmonės turėtų būti tikrinamos kuo rečiau.

3. *Valstybė nepalaiko neperspektyvių įmonių.* Nuostolingai dirbanti įmonė neturi būti našta visuomenei. Ji privalo ieškoti efektyvių būdų įveikti nesėkmę. Valstybė kruopščiai ir

dažnai tikrina nuostolingai dirbančias, ne laiku atsiskaitančias su valstybe ir fondais įmones:

3.1. Du ketvirčius per metus su valstybės biudžetu ir fondais neatsiskaičiusios ar iš eilės dvejus metus dirbusios nuostolingai įmonės skelbiamos nemokiomis;

3.2. Įmonės įsiskolinimams viršijus 1/2 įmonės balansinės turto vertės, ir jei įmonė laiku neatsiskaito su valstybe, Valstybinė mokesčių inspekcija kelia įmonei bankroto bylą. Valstybė nėra paprastas kreditorius. Valstybinė mokesčių inspekcija atsako ne tik už mokesčių nepriemokas, bet ir už galimus būsimuosius nuostolius, kuriuos patirs valstybė dėl įmonių bankroto;

3.3. Apskričių administracija, kiekvieną pusmetį, susumavusi apskrities įmonių veiklos rezultatus, jas grupuoja pagal patikimumą (rizikingumą) ir skelbia apskrities spaudoje arba specialiame biuletenyje;

3.4. Nemokioms, neturinčioms turto įmonėms taikoma spartesnė bankroto procedūra, ir tuo sumažinamos įmonės ir darbuotojų kančios, mažiau problemų sukuriama visuomenei.

4. *Valstybė toleruoja streikus įmonėse* (vietinius streikus). Streikai priverstų darbdavius atsisųvelgti į darbuotojų reikalavimus atsisųkaityti laiku ir su visais darbuotojais. Tuo tikslu valstybė palaiko profesines sąjungas, kovojančias dėl geresnio darbo apmokėjimo ir saugumo užtikrinimo.

5. *Valstybė ne vien baudėja, bet ir rėmėja.* Valstybė taiko perspektyvų, susidūrusių su laikiniais finansiniais sunkumais įmonių bankroto prevencijos priemones;

6. *Nuostolingai dirbanti ar nemoki įmonė, norėdama išvengti bankroto, privalo įrodyti, kad ne-*

tolimoje ateityje dirbs pelningai. Įrodymai pateikiami teismui, jei kreditoriai kelia įmonei bankroto bylą, arba specialiai valstybinei komisijai, jei įmonė nori pradėti restruktūrizavimo procedūrą.

Įmonė turi įrodyti kad jos restruktūrizavimas padės pasiekti bent vieną iš šių tikslų, t. y., kad bus:

- sukurta naujų pastovių darbo vietų (jų padaugės ne mažiau kaip 10 procentų, Lietuvos Respublikos teritorijoje);
- sukurta struktūra, jungianti ir / ar koordinuojanti smulkių įmonių veiklą (sukuriant klasterius)*;
- gaminami nauji, iš esmės pagerinti produktai, įdiegti nauji gamybos metodai;
- įkurta nauja gamybos šaka regione (apskirtyje, rajone, mieste);
- sukurta nauja ar iš esmės išplėsta subrangovinė sistema (užtikrinanti gatavo produkto gamybą ir pardavimą);
- plečiamas taikomasis mokslas ar mokslo tiriamasis darbas;
- pasiektas esminis pridėtos vertės padidėjimas (ne mažiau kaip 10 proc.);
- plečiamas eksportas (ne mažiau kaip 15 proc., palyginti su paskutiniais metais iki restruktūrizacijos);
- diegiamos kokybės valdymo sistemos, atitinkančios tarptautinius standartus;
- plėtojamas marketingas, darbuotojų mokymas ar strateginis įmonės valdymas.

Konkrečias kriterijų ribas nustato Lietuvos Respublikos Vyriausybė arba jos įgaliota institucija.

*Klasteris – tai skirtingų gamybos ar ne gamybos sričių įmonių bendras junginys (ūkinė bendrija, gamyba ar realizacija ilgalaikių sutarčių pagrindu ir pan.), sukurtas galutiniam baigiam produktui pagaminti ir realizuoti.

Restruktūrizuojama įmonė, teikdama prašymą Vyriausybės įgaliotai institucijai dėl lengvatų, privalo pateikti įmonės restruktūrizavimo planą, kuriuo turi užtikrinti, kad:

- įmonės apyvarta arba gamybinis pajėgumas Lietuvos Respublikos teritorijoje didės (ne mažiau kaip 10 proc.). Šis augimas turi būti pasiektas ne vėliau kaip po metų baigus reorganizaciją;
- mokšlo tiriamiesiems ar taikomiesiems tyrimams bus panaudota ne mažiau kaip 10 proc. investicijų;
- eksportas padidės ne mažiau kaip 15 proc., palyginti su laikotarpiu iki restruktūrizacijos;
- bus perkami tik nauji įrenginiai (ar ne senesni nei 5 metų) arba investuojama į savų įrengimų gamybą.

Restruktūrizuojama įmonė turėtų atsakyti struktūriškai nuostolingos veiklos, plėsti gyvybingą veiklą ir tuo per racionalų laiko tarpą atkurti savo konkurencingumą, t. y. kad įgyvendintų restruktūrizacijos planą, galėtų konkuruoti savo jėgomis.

Valstybės paramos priemonių reikšmė įmonei restruktūrizuoti neturi viršyti ribų, leistinų Europos Sąjungos vadove dėl valstybės pagalbos gelbėti ir pertvarkyti įmones, esančias sunkios būklės, t. y. bendra visų paramos restruktūrizavimui formų apimtis kiekvienai bendrų išlaidų kategorijai per trejus metus neturi viršyti 50 000 ECU. Priemonės taikomos įmonei tik vieną kartą per penkerius metus. Esant didesnei paramai, paramos teikėjas privalo gauti Europos Komisijos sutikimą.

Bendra ekonominė Lietuvos ūkio padėtis tyrimo metu

Strateginis Lietuvos ūkio plėtojimo tikslas, apibrėžta Lietuvos ūkio strategijoje, patvirtintoje LR Vyriausybės 1999 m. birželio 9 d. sprendi-

mu Nr. 23, – stabilus ekonomikos augimas. Jis turėtų būti pasiektas iki 2005 metų sėkmingai išsprendus šiuos uždavinius:

- 1) atkūrus ir nuolat palaikant makroekonominį stabilumą bei atsparumą neigiamų išorės veiksnių poveikiui;
- 2) didinant bendrąjį ūkio konkurencingumą;
- 3) sudarius sąlygas nekonkurencingiems ūkio subjektams persitvarkyti arba greitai išeiti iš rinkos.

Lietuvos ūkis pamažu atsigauja nuo išorinio šoko, patirto dėl finansinės krizės Rusijoje. Deja, stabilumą pasiekti yra gana sunku. BVP prieaugis 1999 metais buvo neigiamas (–4,1). Pramonės produkcijos prieaugis per šių metų pirmąjį pusmetį, palyginti su tuo pačiu praėjusių metų laikotarpiu, buvo 4,5 proc., o apdirbamosios pramonės –8,4 proc. Tačiau 2000 metų pirmojo pusmečio BVP prieaugio tempai vėl krito [13; 14].

Krizės Rusijoje padariniai dar gana stipriai jaučiami ir ilgakai bus jaučiami Lietuvoje. Nuostolių patiria neprivatizuoti ekonomikos sektoriai – energetika ir transportas. Ypač dideli ne iki galo privatizuotų stambių įmonių nuostoliai. Tai rodo nepelningos bei nuostolingos iš esmės jau privataus sektoriaus įmonės. Statistikos departamento nuolatinių tyrimų duomenimis*, nuostolingai dirba apie 40 procentų tirtų veikiančių įmonių. Nemažai nemokių įmonių bankrutuoja, dėl to Lietuvos ūkis ir jos žmonės patiria nemažų nuostolių. Mažėja bendrasis ūkio konkurencingumas, daugėja bedarbių, mažėja bendra gyventojų perkamoji galia.

Tarptautinės institucijos – Europos Komisija, Europos rekonstrukcijos ir plėtros bankas, nuolat stebindamos Lietuvos pasirengimą stoti į Europos Sąjungą bei tapti Pasaulio prekybos or-

*Departamentas tiria per 15 000 įmonių.

ganizacijos nare, pabrėžia nepakankamą Lietuvos įmonių konkurencingumą ir kviečia spartinti nemokių įmonių bankroto ir jų likvidavimo procedūras. Šiems teiginiams pagrįsti naudojamas bankrutuojančių ir naujų įregistruotų įmonių santykis, kuris, palyginti su industrinėmis Europos šalimis, mums yra neparankus. Antai 1999 metais bankrutavo ir buvo likviduotos 42 įmonės, o įregistruota 13,4 tūkstančio, išregistruota – 6,1 tūkstančio, prieaugis – 7,3 tūkstančio įmonių. Bankrutuojančių įmonių skaičius kasmet išauga 2–2,5 karto, palyginti su praėjusiu laikotarpiu. 1998 m. bankrotas buvo paskelbtas 98 įmonėms, 1999 m. – 249, arba 2,5 karto daugiau, o per aštuonis šių metų mėnesius daugiau nei per visus praėjusius metus. Prognozuojame, kad jų šiais metais bus apie 400 [5] (žr. 1 pav.).

Įmonių bankrotas kaip makroekonominė problema

Bankroto procesų analizė rodo, kad ženklus bankrutuojančių įmonių skaičiaus augimas pastaraisiais metais yra gana pavojingas šalies ekonomikai, nes:

1) bankrutuoja seniai susikūrusios, turinčios galias gamybos organizavimo tradicijas, palyginti stambios įmonės, kuriose dirbo nemažai žmonių;

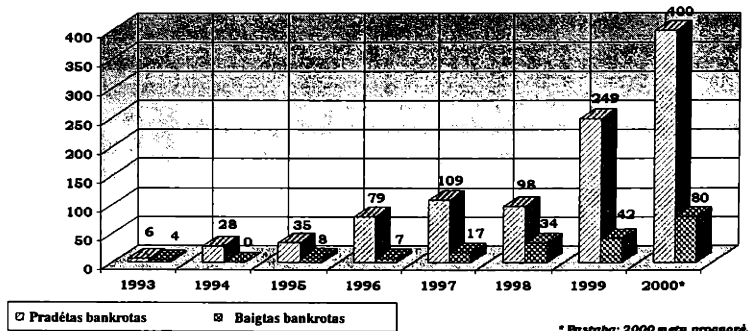
2) kuriamos naujos, mažos ar labai mažos įmonės, turinčios nedidelį arba labai mažą skaičių samdomų darbuotojų;

3) įmonių, ypač stambių, bankrotas kelia daug ekonominių ir socialinių problemų valstybės mastu;

4) bankrutuojančių įmonių problemas net privačios įmonės užkrauna valstybei;

5) naujos įmonės neturi gamybos organizavimo ir valdymo įgūdžių, nepakankamai vertina marketingo reikšmę, darbuotojų kvalifikaciją, jų įgūdžius, kūrybiškumą, darbo organizavimo kokybę, darbuotojų nuotaikas ir jų reikšmę darbo rezultatams.

Bankrutuojančių įmonių problemas sąlygiškai galima suskirstyti į ekonomines ir socialines. Prie ekonominių problemų reikėtų priskirti: 1) gamybinio pajėgumo praradimą, susilpnėjusį bendrą šalies ūkio konkurencingumą; 2) nesumokėtus mokesčius valstybės biudžetui, Sodrai ir fondams; 3) nepatenkintus kreditinius reikalavimus, neretai sukeliančius kitų, su bankrutuojančia įmone susijusių partnerių ekonominius sunkumus ir bankrotą.

1 pav. Bankrutuojančių įmonių dinamika

Prie socialinių problemų priskirtinos: 1) nedarbo augimas; 2) bendro šalies gyventojų gyvenimo lygio kritimas; 3) gyventojų nepasitenkinimas esama silpna šalies ūkio būkle; 4) netikrumas dėl ateities, nepasitenkinimas valdžia.

Įmonių bankrotas, kaip ir kiekvienas ekonominis ar socialinis reiškinys, turi ir teigiamų ypatumų. Prie jų būtų galima priskirti: 1) kapitalo koncentraciją, nes nereti atvejai, kai įmonės verčia bankrotuoti įmonės akcininkai, turintys galimybę daryti įtaką strateginės reikšmės sprendimams, ir pamažu perima visą įmonės turtą; 2) ūkio apšvalymą nuo neefektyvių, neperspektyvių įmonių, neretai gaminančių gaminius, kurių gyvavimo ciklas yra pasibaigęs ar beveik pasibaigęs; 3) nereikalingų struktūrų bei nenaudojamų pajėgumų likvidavimą; 4) perteklinių darbuotojų atleidimą iš darbo.

Tačiau neretai tai daroma iškreipta forma, t. y. registruojant „dukterines“ įmones įmonių vadovų ar artimų giminaičių vardu ir perduodant joms pelningus užsakymus, efektyvias gamybos priemones, o skolas, mokesčius ir pridėtines išlaidas paliekant veikiančiai, rengiamai bankrotui įmonei. Dėl šios priežasties ilgas įmonių merdėjimas daugeliu atvejų naudingas nesąžiningiems vadovams, o neretai ir nusikalstamos organizacijoms.

Bankrutuojančių įmonių turto judėjimo analizė rodo, kad bankrotas įmonėms skelbiamas gerokai pavėluotai. Ilgas įmonių nemokumas ir užtrukusios bankroto procedūros sudaro sąlygas iššvaistyti įmonės turtą, sukaupti dideles skolas, dėl ko įmonė tampa nepatraukli pirkėjams kaip verslo vienetą. Parduodant kai kuriuos cechus, padalinius ar įrengimus skolas kaip paprastai paliekamos veikusiai, „motininei“ įmonei, dėl ko dar labiau krenta jos paklausa. Ypač kainas numuša teismų vykdytojai ir įkaito turėtojai, kurie, norėdami greičiau at-

gauti skolas, nepagrįstai mažina įkeisto turto kainą. Pavėluotas bankrotas lemia skaudžius socialinius padarinius. Tai rodo akcinių bendrovių „Inkaras“ bei „Oruva“, „Aurida“ ir kitų bankrutuojančių įmonių pavyzdžiai. Turimais duomenimis, įmonių įsiskolinimas darbuotojams pasiekia tokią ribą, kurios nebeįmanoma įveikti ir valstybės biudžeto, t. y. kitų mokesčių mokėtojų, sąskaita.

Bankroto procedūros, autorius tyrimų duomenimis, trunka kelerius metus (žr. 1 lentelę). Iš lentelės matyti, kad iki 2000 metų rugsėjo 1 dienos 69 iš 109 dar 1997 metais pradėtų bylų, arba 63,3 procento, iki šiol nagrinėjamos teismuose. Nebaigta 54,4 procento bylų, pradėtų apygardų teismuose 1996 metais, 65,7 procento bylų, pradėtų 1995 metais. Baigta vos 9,2 procento bylų, pradėtų 1999 metais.

Pagrindinės tokios padėties priežastys yra: 1) remiantis veikiančiu įmonių bankroto įstatymu draudžiama vienam administratoriui administruoti daugiau kaip vieną įmonę, dėl ko neįmanoma rasti administratoriaus bankrutuojančiai įmonei, neturinčiai turto; 2) įstatyme yra procedūrų, kurių neapibrėžti maksimalūs terminai. Pavyzdžiui, laikas, per kurį kreditoriai gali pareikšti pretenzijas, bankroto bylos teismo nagrinėjimo laikas ir kt.; 3) įmonių administratoriai nesuinteresuoti greitai baigti bankroto procesą.

Bankrutuojančių įmonių balansų analizė rodo, kad bankroto procedūrų metu atgaunama tik apie trečdalis buvusios turto balansinės vertės, o turtą pardavus rinkos kaina ir išskaičiavus administravimo išlaidas, atgaunama dar mažiau. Kadangi bankrotą buvo galima skelbti tik tada, kai skolos viršija įmonės turtą, pajamos, gautos pardavus įmonės turtą, padengia vos nežymią kreditorinių reikalavimų dalį (žr. 2 lentelę).

lentelė. Bankroto procedūrų bankrutuojančiose Lietuvos įmonėse trukmė [5]

Baigta Pradėta	Metai	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	Vykdoma
		6	1993	4						
28	1994			6	1	1	2	3		15
35	1995			2	3	2	3		2	23
79	1996				3	10	9	9	5	43
109	1997					4	18	13	5	69
98	1998						2	14	15	67
249	1999							3	21	225
266	2000								2	264
870	Iš viso:	4	0	8	7	17	34	42	50	708
		162								

lentelė. Kreditorinių reikalavimų patenkinimo lygis bankrutuojančiose Lietuvos įmonėse (2000 09 01) [5]

Įmonių skaičius	Kreditorinių reikalavimų suma	Iš to skaičiaus									
		Darbuo- tojams	%	Valstybės biudžetui	%	Sodrai	%	Bankams	%	Kitiems	%
Bankroto pradžioje											
166	280 070,3	11 593	4,1	67 430,8	24,1	31 008,2	11,1	37 807,9	13,5	13 2230	47,2
Bankroto pabaigoje											
166	202 518,5	4619,6	2,3	54 072,6	26,7	20 450,5	31,7	24 159,6	25,3	99 216	49,0
Iš viso gražinta											
57	29 306,2	6322,2	21,6	3035	10,4	3139,1	10,7	1054	3,6	15 756	53,8
Gražinimo procentas											
	10,46%	54,53%		4,50%		10,12%		2,79%		11,92%	

Tokiam mažam efektyvumui įtakos turėjo ir objektyvios priežastys. Autoriaus kartu su Statistikos departamento darbuotojais atliktos bankrutavusių įmonių administratorių apklausa sužinėjusi, kad bankroto baigties balansų analizė rodo, kad įmonės turtas sunkiai parduodamas, gautos sumos toli gražu nepadengia įmonių siskolinimų. Iš 126 autoriaus tirtų įmonių, kurių turtas iki bankroto pradžios buvo didesnis

nei 200 tūkstančių litų, o darbuotojų daugiau kaip 50 žmonių, savo pastatus ar jų dalį pardavė 55,4 procento įmonių. Tačiau turto pardavimo efektyvumas buvo nežymus. Tik 16 procentų atvejų parduotas verslas ar visa įmonė, 74 procentai – įmonės turtas parduotas dalimis ar tik kai kurie įrenginiai. Pirkėjų struktūra rodo, kad kapitalas pereina iš vienu kolektyvinių savininkų kitiems kolektyviniams savininkams, o tai

3 lentelė. Bankrutavusių Lietuvos įmonių turto pardavimo (panaudojimo) efektyvumas [6]

Įmonių skaičius	Turto balansinė vertė bankroto pradžioje	Turto balansinė vertė bankroto pabaigoje	Parduoto turto balansinė vertė (mln. Lt)	% nuo turto balansinės vertės	Gauta pajamų (mln. Lt)	% nuo parduoto turto balansinės vertės	% nuo viso turto balansinės vertės
166	122 640,4	30 779,1	24 484,4	19,96%	19 887,5	81,23%	16,22%

4 lentelė. Lietuvos bankrutuojančių ir bankrutavusių įmonių finansiniai išpareigojimai 2000 m. rugšėjo 1 d. [5]

Įmonių skaičius	Kreditoriai reikalavimai iš viso	Iš to skaičiaus							
		Įkaito turėtojų	Darbuotojų	Žemdirbių	Valstybės biudžeto	Sodros	Bankų	Energetikų	Kitų
709	3102,9	383,4	103,1	24,4	612,4	519,6	208,2	41,6	1210,2
procentai		12,36	3,32	0,79	19,74	16,75	6,71	1,34	39,00
iš jų delspinigiai		26,7	18,7	0,9	232,5	161,3	40,1	7,3	62,1

taip pat, autoriaus nuomone, nepakankamai efektyvu. Vos 9 procentus pastatų nupirko fiziniai asmenys, 5 procentus personalinės įmonės. Net 78 procentus bankrutavusių įmonių pastatų nupirko kitos akcinės bendrovės [6]. Bankrutavusių įmonių turto pardavimų ekonominis efektyvumas apibūdinamas 3 lentelėje.

Pagrindinės turto išpardavimo mažo efektyvumo priežastys – pavėluotai iškeltos bankroto bylos bei užtrukusios bankroto procedūros.

Dabar bankrutuojančių įmonių įsiskolinimai siekia 3,1 mlrd. litų, iš jų darbuotojams 103,1 mln. litų, valstybės biudžetui 612,4 mln. Sodrai per 500 mln. litų (žr. 4 lentelę). Tokios skolos per sunkios pustuščiam valstybės biudžetui, esant nepakankamiems ekonomikos efektyvumo augimo tempams.

Būtent šių nereikalingų, neefektyvių įmonių egzistavimas, lėtas jų merdėjimas ir kelia nerimą Europos Komisijai. Antai pastabų dėl per mažo bankrutuojančių įmonių skaičiaus, per lėtai vykdomų bankroto procedūrų Europos Komisija ir jos institucijos savo pranešimuose Eu-

ropos Komisijai reiškė praėjusių metų pavasarį ir rudenį bei šių metų pavasarį.

Norėdama parodyti pasirengimo stoti į Europos Sąjungą pažangą, Lietuva vykdo visus Europos Komisijos komitetų, pakomitečių ir kitų institucijų nurodymus, teikia paaiškinimus dėl kiekvienos šių institucijų pastabos, stengiasi atsizvelgti į juos savo tolesniame darbe. Tačiau kaskart, kai svarstomas Lietuvos pasirengimas stoti į Europos Sąjungą, randama naujų spragų.

Analizė rodo, kad Lietuvos pastangos šioje srityje duoda apčiuopiamų rezultatų. Per šių metų aštuonis mėnesius bankrutuojančiomis paskelbta 270 įmonių. Tai daugiau nei per visus praėjusius metus. Dabar Lietuvoje vykdomos 715 įmonių bankroto procedūros, o bendras bankrutavusių ir bankrutuojančių įmonių skaičius – arti 900.

Igyvendinant naująjį Įmonių bankroto įstatymą, pakeitus bankroto skelbimo įmonėms kriterijus, įmonių bankrotai gali įgauti grėsmingą lygmenį. Valstybės pagalba sunkioje būklėje at-

sidūrusioms įmonėms buvo ir yra labai reikalinga. Tačiau iki šiol sanuotos ar restruktūrizuotos buvo vos kelios įmonės, iš kurių dalis vis vien bankrutavo.

Vienas iš galimų valstybės pagalbos būdų yra įmonių restruktūrizavimas, nors ir jį dabar labai varžo sutartis su Europos Sąjunga.

Įmonių bankroto prevencijos galimybių didinimas jas restruktūrizuojant

Atsižvelgiant į Europos Komisijos pastabas pradėta formuoti nuostolingai dirbančių ir nemokių įmonių gelbėjimo sistema ir jos įgyvendinimo mechanizmas. Pirmasis bandymas sukurti šį mechanizmą buvo Ūkio ministerijos parengta, vadovaujant šio straipsnio autoriui, Įmonių veiklos gaivinimo programa. Programa patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. gegužės 21 d. nutarimu Nr. 629. Nors daug programoje numatytų priemonių derinant su ministerijomis buvo išbraukta, programa ir jos įgyvendinimas atkreipė LR Vyriausybės ir Seimo narių dėmesį į būtinumą gelbėti įmones, atsidūrusias sunkioje finansinėje padėtyje ne dėl jų pačių kaltės, o dėl tuo metu veikusių verslui nepalankių įstatymų ir kitų teisinių bei ekonominių sąlygų. Programą įgyvendinant buvo parengta keleto įstatymų, pavyzdžiui, Įmonių, Mokesčių administravimo, Akcinių bendrovių ir kitų įmonių veiklą reglamentuojančių įstatymų pakeitimų. Leista įmonėms už skolas atsiskaityti akcijomis ir turto, parduoti įmonių veiklai plėtoti nebūtinius įrengimus ir pastatus.

Tačiau šios programos įgyvendinimas neišsprendė dar daug įmonių veiklos kliūčių. Dėl lėšų stygiaus (nebuvo skirta 70 milijonų litų, reikalingų programai įgyvendinti) nebuvo taikytas geros įmonių veiklos skatinimo ir kitos prie-

monės. Nesant lėšų, greitai išsemtos programos galimybės, juolab kad Europos Komisija priekaištavo, jog Lietuva gelbsti mirstančias įmones.

Antruju įmonių gelbėjimo sistemos kūrimo etapu galima laikyti paskutiniuosius dvejus šio šimtmečio metus. Pirma, prie Ūkio ministerijos buvo įkurtas Įmonių bankroto valdymo departamentas. Antra parengta Įmonių bankroto įstatymo nauja redakcija. Trečia, parengti Įmonių restruktūrizavimo ir Garantinio fondo įstatymai. Ketvirta, pradėta įmonių veiklą trukdančių kliūčių analizė ir juos palaipsniui šalinti.

Vyriausybė numatė gerinti privataus sektoriaus veiklos sąlygas, panaikinti nereikalingus rinkos suvaržymus bei nuosekliai privatizuoti valstybei priklausantį turtą ir decentralizuoti vykdomas funkcijas. Tuo tikslu daug dirbama spartinant nuostolingai dirbančių ir nemokių įmonių restruktūrizavimo ir bankroto procesus. Lietuvos Respublikos Seimas jau priėmė Įmonių bankroto valdymo departamento parengtus naują Bankroto įstatymo redakciją ir Įmonių restruktūrizavimo įstatymą. Kartu priimti keleto su jais susijusių įstatymų pakeitimų įstatymų projektai. Be to, LR Seimas priėmė ir Garantinio fondo įstatymą [4].

Įstatymuose numatytos: 1) nuostolingai dirbančių, neturinčių aiškių perspektyvų ar norinčių greitai pasitraukti iš rinkos įmonių ir 2) perspektyvių ar turinčių realias galimybes išlikti rinkoje ir tapti pelningomis įmonių restruktūrizavimo sąlygos.

Svarbiausios bankroto procedūrų tobulinimo nuostatos išdėstytos naujos redakcijos Įmonių bankroto įstatyme. Šiame įstatyme numatyta: 1) apriboti laiką, per kurį turi būti atliktos visos bankroto procedūros; 2) supaprastinti turto pardavimo iš varžytynių organizavimo tvarką; 3) supaprastinti įmonių, neturinčių tur-

to ar turinčių jo nepakankamai atsiskaityti su kreditoriais, likvidavimo procedūras. Kadangi tokių įmonių yra gana daug, tai leis žymiai pagerinti bendrą padėtį. Be to, siekiant paspartinti bankroto bylų išsklaimą, įstatyme keičiama nemokumo sąvoka. Naujojoje Bankroto įstatymo redakcijoje nemokumu laikoma įmonės būseną, kai ji negali nustatytais terminais atsiskaityti su kreditoriumi (kreditoriais): nemoka darbo užmokesčio ar / ir neatsiskaito už gautas prekes, atliktus darbus, nemoka įstatymų nustatytų privalomųjų įmokų, negali vykdyti kai kurių kitų įsipareigojimų. Taigi valstybė deda pastangas sudaryti palankias sąlygas ne tik įeiti į rinką (ypač kuriant naujas įmones), bet ir iš jos išėiti (bankroto ir likvidavimo), paspartinti ir palengvinti nuostolingai dirbančių, laikinų sunkumų turinčių įmonių restruktūrizavimą (reabilitavimą).

Restruktūrizavimu bus siekiama: 1) išsaugoti įmones, susidūrusias su laikiniais finansiniais sunkumais ir negalinčias atsigauti dėl įsisenėjusių skolų, susidariusių ne dėl jų pačių kaltės; 2) efektyviau paskirstyti ir panaudoti gamybinio išteklių, kad būtų geriau tenkinami kreditorių reikalavimai; 3) išvengti išteklių nuvertinimo bei iššvaistymo; 4) neleisti trukti tyčiniams bankrotams, vykdomiems piktnaudžiavimo tikslais; 5) pagreitinti valstybės ir savivaldybių turto ar jo dalies privatizavimą; 6) didinti Lietuvos pramonės produkcijos konkurencingumą vidaus ir tarptautinėje rinkoje.

Šių tikslų įgyvendinimas pirmiausia priklausys nuo to, kurią dalį produkcijos rinkoje turės pelningai dirbančios įmonės ir nuo rinkos gebėjimo sparčiai „apsivalyti“ nuo neproduktyviai dirbančių ūkio subjektų. Taigi Vyriausybės įmonių restruktūrizavimo politika skiriama nepakankamai pelningai bei nuostolingai dirbančioms įmonėms, tačiau daugiausia – pastaro-

sioms. Pavyzdžiui, Lietuvos ūkio vidutinės trukmės strategijoje [15] numatoma: 1) skatinti dalies nepelningai ir nuostolingai dirbančių įmonių restruktūrizavimą, dėl ko didės pelningai dirbančių įmonių skaičius; 2) spartinti nemokių įmonių įtraukimą į bankroto procesą bei bankroto procedūras: tai turėtų pagyvinti pramoninių išteklių, ypač turto, rinką, kuria neretai pasinaudoja naujos besikuriančios, pelningos įmonės; 3) sudaryti sąlygas nuostolingai dirbančioms įmonėms restruktūrizuoti jų skolas, tuo sudarant palankesnes ekonomines jų veiklos sąlygas.

Įmonių restruktūrizavimo įstatymas parengtas įvertinus esamą Lietuvos įmonių būklę, bankroto procesų spartėjimą, bedarbių daugėjimo tendencijas, išstudijavus ir atsižvelgus į Europos šalių, Suomijos, Škotijos, Didžiosios Britanijos patirtį, šių šalių ir JAV panašius įstatymus, taip pat į PHARE ekspertų, dalyvaujančių programoje „Pagrindinių Lietuvos komercinių įstatymų modernizavimas“, bei pasaulio banko konsultanto Gordono Jhonsono iš JAV, su kuriais autoriui teko glaudžiai bendradarbiauti, pasiūlymus.

Naujųjų įmonių restruktūrizavimo ir įmonių bankroto (nauja redakcija) įstatymų rengimas įtrauktas į Lietuvos pasirengimo narystei Europos Sąjungoje prioritetus, Lietuvos Respublikos Vyriausybės veiklos programą. Rengiant įmonių restruktūrizavimo įstatymą laikytasi nuostatos, kad kuo anksčiau įmonė, turinti finansinių sunkumų, pradeda restruktūrizavimo procedūras, tuo lengviau išsaugoti darbo vietas bei įmonei išsigelbėti.

Autoriaus 1999 metais atliktos 126 stambių bankrutavusių įmonių buvusių administratorių apklausos duomenų analizė parodė, kad dabar tik apie trečdalis buvusių darbo vietų atkuriamos senų įmonių pagrindu iš naujo susikūru-

siose įmonėse, nors pastarųjų sukuriama tris kartus daugiau, nei buvo likviduota.

Įmonių restruktūrizavimas, autoriaus nuomone, ir tai pabrėžiama įstatyme, kurio vienas iš pagrindinių rengėjų yra šio straipsnio autorius, yra kompleksas priemonių, apimantis ūkinės veiklos rūšies pakeitimą, gamybos modernizavimą, darbo organizavimo ir valdymo struktūros tobulinimą, turto dalies ir / ar atskirų padalinių pardavimą ar perdavimą, įmonės įsipareigojimų kreditoriams dydžio ir vykdymo terminų patikslinimą, kitas technines-ekonomines bei organizacines priemones, skirtas atkurti ilgalaikį įmonės mokumą [9, p. 1]

Įmonės restruktūrizavimas turėtų skatinti restruktūrizavimo teikiama galimybe sustabdyti visų finansinių prievolių, neįvykdytų iki restruktūrizavimo bylos įsiteisėjimo dienos, taip pat palūkanų, baudų mokėjimą. Iš pradėjusios restruktūrizavimo procedūrą įmonės draudžiama išieškoti skolas teisme ar ne ginčo tvarka.

Kitos sąlygos, turinčios užtikrinti, kad tarp restruktūrizuojamų įmonių patektų tik turinčios perspektyvą, t. y. tik laikinai nepelningos įmonės, bus numatytos poįstatyminiuose aktuose. Šios sąlygos turės būti numatytos įmonės restruktūrizavimo plane; jį turės priimti kreditorių susirinkimas ir patvirtinti teismas. Formuojant šias sąlygas svarbu laikytis principo, kad restruktūrizavimas neiškreiptų sąžiningos konkurencijos ir nesuteiktų nesėkmingoms įmonėms pranašumų palyginti su jomis konkuruojančiomis sėkmingomis įmonėmis. Gera restruktūrizacijos patirtis sukaupta Belgijoje, Olandijoje, Škotijoje ir kitose Europos Sąjungos šalyse.*

* Tai leidžia tvirtinti šių šalių atitinkamų įstatymų studija, atlikta padedant PHARE konsultantams.

Pagrindinės įstatyme numatytos privilegijos, kuriomis galės naudotis restruktūrizuojamos įmonės, yra tai, kad teismui patvirtinus įmonės restruktūrizavimo planą bus: 1) draudžiama vykdyti visas finansines prievoles, neįvykdytas iki bylą iškeliant teisme, įskaitant palūkanų, baudų, privalomųjų įmokų mokėjimą, išieškoti skolas iš šios įmonės teisme ar ne ginčo tvarka; 2) nutraukiamas delspinigių už visas įmonės prievoles skaičiavimas, tarp jų ir delspinigių už įmonės prievoles, susijusias su darbo santykiais; 3) sustabdomas išieškojimas pagal vykdomuosius raštus; 4) kreditoriai, įskaitant ir privalomųjų įmokų administratorius, galės sumažinti reikalavimus ar jų visai atsisakyti, atidėti reikalavimų vykdymo terminus; 5) įmonė galės su kreditoriais jų sutikimu atsiskaiyti turto ir akcijomis ar kitais vertybiniais popieriais.

Vienas svarbiausių dokumentų, kuriuo vadovausis restruktūrizuojama įmonė, greta veikiančių įmonės veiklą reglamentuojančių įstatymų, bus teisme patvirtintas jos restruktūrizavimo planas. Įstatymas reglamentuos įmonės restruktūrizavimo plano struktūrą ir jo turinį, iš kurio turės būti aiškūs kreditorių ir savininkų santykiai turimą valdant, jį naudojant, atsiskaitymo už įsiskolinimus bei už restruktūrizavimo plane numatytų priemonių įgyvendinimo tvarka, darbuotojų, numatytų atleisti iš darbo įmonę restruktūrizuojant skaičius, dėl restruktūrizavimo susidariusių nenumatytų nuostolių paskirstymo, balsavimo kreditorių susirinkimuose, turto paskirstymo, baigus įmonės restruktūrizavimą, tvarka ir kiti svarbūs restruktūrizuojamos įmonės valdymo aspektai. Įstatyme reglamentuota įmonės restruktūrizavimo ir bankroto sąveika laikantis principo, kad įmonės bankrotas yra kraštutinė priemonė, taikoma tada, kai įmonės galimybės atkurti savo ilgalaikį mokumą yra išsemtos ir ją gelbė-

ti nėra prasmės. Vadinasi, įmonė neturi laukti, kol jos įsiskolinimai tampa kreditoriams našta ir kreditoriai nebeturi vilties jų visų atgauti. Nenorėdama prarasti kreditorių pasitikėjimą, įmonė privalo nedelsti vykdyti priemones, priimtinas ir kreditoriams, ir jai pačiai, nes naujasis Bankroto įstatymas suteikia teisę kreditoriui neuždelsiant kelti įmonei bankroto bylą, nors įmonė ir turės pakankamai turto. Kita vertus, jei įmonė pasirūpins, kad jai laiku būtų iškelta restruktūrizavimo byla, joks kreditorių negalės inicijuoti bankroto bylos.

Šiuo klausimu, kaip ir kai kuriais kitais, įstatymo projekto autorių bei Ekonomikos ir privatizavimo instituto nuomonės išsiskyrė. Instituto specialistų siūlymas, kad galėtų būti pradėtas ir bankrutuojančios įmonės restruktūrizavimas, autoriaus nuomone, yra nepriimtinas. Restruktūrizuoti bankrutuojančią įmonę netikslinga. Įmonės restruktūrizavimas yra ne bankroto pakopa, o visiškai atskiras reiškinys. Tačiau šie dalykai yra susiję; nepavykus restruktūrizavimui daugeliu atvejų gali būti pradėtos bankroto procedūros. Todėl, autoriaus nuomone, restruktūrizuojama įmonė: 1) turi nuolat stebėti savo kreditorinius įsiskolinimus ir palaikyti gerus santykius su kreditoriais, ypač sprendžiant įmonei iškilusias problemas; 2) neturi laukti, kol jai bus paskelbtas bankrotas; 3) pradėjus bankroto procedūras, įmonės savininkai nušalinami nuo jos valdymo. Įmonės nuosavybė visiškai pereina kreditorių nuosavybėn, tuo tarpu restruktūrizuojant įmonę savininkas nesikeičia; 4) pradėjus bankroto procedūras dalis turto gali būti jau parduota, o tai vėl sukomplicuoatų kreditorių santykius; 5) jei bankrutuojančią įmonę būtų galima restruktūrizuoti, turtą tektų grąžinti buvusiam savininkui; 6) įmonės bankroto procesas galėtų be reikalo ir naudos užtrukti ganėtinai ilgai ir tuo būtų

sudarytos sąlygos kai kuriems asmenims piktnaudžiauti.

Nuomonės išsiskyrė ir dėl administratoriaus vaidmens restruktūrizuojant įmonę. Instituto specialistai siūlo administratorių, kaip ir įmonės bankroto atveju, skirti visam įmonės restruktūrizavimo laikui. Mūsų nuomone, tai daryti netikslinga, kadangi: 1) administravimo išlaidos yra gana didelės ir jas turi sumokėti įmonė, kurios finansinė būklė ir taip sunki; 2) restruktūrizavimu ir teismo patvirtintų plano priemonių vykdymu suinteresuota pati įmonė, nes jų nevykdant teismas gali nušalinti įmonės vadovybę, bet kuriuo metu nutraukti restruktūrizavimą ir iškelti bankroto bylą; 3) restruktūrizavimo bylos eigą nuolat stebi kreditoriai, kurie yra suinteresuoti, kad įmonės restruktūrizavimas vyktų sklandžiai, o jam nevykstant taip, kaip numatyta plane, gali siūlyti teismui nutraukti restruktūrizavimą ir pradėti įmonės bankroto procedūrą.

Siekiant užkirsti kelią piktnaudžiavimams, iš jų ir kreditorių, pernelyg dideliame kai kurių valstybės institucijų geranoriškumui restruktūrizuojamos įmonės atžvilgiu, įstatyme numatyti kai kurie įmonės savininkų vadovų veiksmų apribojimai ir atsakomybė: 1) restruktūrizavimo plano rengimo laikotarpiu – teismas paskiria administratorių, atsakingą už plano kokybę ir jame numatytų priemonių efektyvumą; 2) plano įgyvendinant – kreditorių komiteto pirmininką, vykdančią administratoriaus funkcijas; 3) plane numatyta administratoriaus ir įmonės vadovo atsiskaitymo kreditorių komitetui ir kreditorių susirinkimui tvarka, kurią aprobuoja teismas, tvirtindamas planą; 4) suvaržomos galimybės parduoti įmonės turtą – įmonė turi gauti teismo sutikimą. Savo ruožtu teismas sprendimui priimti turi gauti kreditorių sutikimą; 5) be teismo sutikimo įmonė negali perleisti

turto kitiems asmenims, suteikti garantijas, laidooti, nutraukti sandorius, įkeisti turtą.

Įmonių restruktūrizavimo įstatymas yra svarbus kuriant įmonių, susidūrusių su laikiniais finansiniais sunkumais, gelbėjimo bei neperspektyvių įmonių greito išėjimo iš rinkos sistema. Įstatymas iš esmės numato įmonių gelbėjimo politiką, kurią plačiai taiko Europos valstybės ir JAV [3; 11; 16].

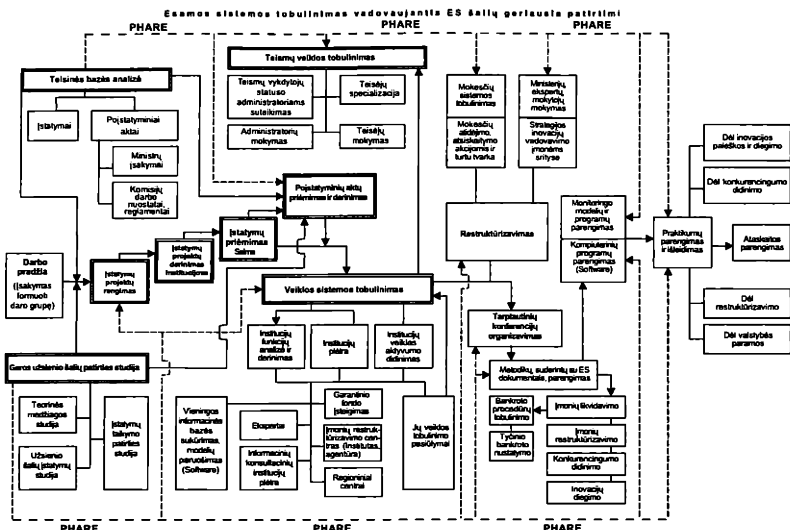
Įgyvendinant šią politiką, svarbus LR Vyriausybės vaidmuo, nes bankrutuojančių įmonių analizė rodo, kad Vyriausybė yra viena iš didžiausių bankrutuojančių įmonių kreditorių.

Pavyzdžiui, iki 2000 m. rugpjūčio 1 d. visų bankrutuojančių ir bankrutavusių įmonių skola valstybės biudžetui ir Sodrai buvo 52,4 procento visų šių įmonių skolų. Įmonės, kurių skolos minėtoms valstybėms institucijoms daugiau kaip 50 procentų visų įmonės skolų, sudarė 40,4 procento visų bankrutuojančių įmonių skaičiaus. Jų skolos valstybės biudžetui ir Sodrai sudarė 70,9 procento visų šių įmonių skolų. Prie to dar reikėtų pridėti skolas energetikams, savivaldybių biudžetams, valstybiniams fondams ir pan. Bendras 715 bankrutuojančių įmonių įsiskolinimas valstybės biudžetui 2000 m. rugsėjo 1 d. buvo per 108 mln. litų, o bankrutuojančių įmonių įsiskolinimai visiems kreditoriams viršijo 3,3 mlrd. litų. Įmonių skolos viršijo jų turtą iki bankroto pradžios, balansine verte – 1,1 mlrd. litų. Tokia našta Lietuvos ūkiui sunkiai pakeliama. Tyrimai rodo, kad ji ir toliau sunkėja. Šių įmonių įsiskolinimų suma padvigubėja kas pusantūrą – dveji metai [5].

Analizuojant padėtį neišvengiamai kyla klausimas, ar gali kuriama įmonių gelbėjimo sistema išgelbėti situaciją? Įmonių restruktūrizavimo sėkmė, jo efektyvumas, autorius nuomone, priklausys nuo tikslaus pasiūlytų įstatymų pri-

ėmimo ir jų nuostatų įgyvendinimo: metodikų kokybės, įmonių savininkų, administratorių bei teisėjų pasirengimo vykdyti restruktūrizavimą, užsienio partnerių ir investuotojų paieškos restruktūrizuojamoms įmonėms sistemos veiklos ir pan. Įgyvendinant sistemą numatoma organizuoti konferencijas, mokomuosius seminarus, kvalifikacijos tobulinimo kursus įmonių administratoriams, apygardų teismų, nagrinėjančių įmonių bankroto ir restruktūrizavimo bylas, teisėjams, kai kurių ministerijų darbuotojams ir įmonių vadovams. Įgyvendinant įmonių gelbėjimo sistemą numatoma parengti nemažai mokomųjų priemonių (vadovų), kad mokymu ir metodikomis galėtų pasinaudoti kiek galima daugiau ūkio specialistų.

Rengiant įmonių bankroto ir restruktūrizavimo įstatymų poįstatyminius aktus bei įgyvendinant visą siūlomą schemą ir ateityje studijuojama geroji užsienio, pirmiausia Europos Sąjungos šalių, patirtis. Tikimasi ir patarimų iš PHARE bei Pasaulio banko konsultantų, aktyvaus kitų institucijų bei įmonių administratorių dalyvavimo. Tikimasi gauti ir materialinę paramą iš jau valstybės biudžete pramonės plėtros programoms skirtų lėšų. Parama ypač reikalinga studijuojant Europos šalių patirtį, rengiant metodikas, monitoringo modelius ir kompiuterines programas bei praktikumus, organizuojant tarptautinę konferenciją įmonių bankroto bei restruktūrizavimo metodologiniais ir metodikos klausimais, taip pat skeidžiant mūsų šalies patirtį įgyvendinant autoriaus siūlomą schemą (žr. 2 pav.). Šioms priemonėms įgyvendinti Europos Komisija PHARE paramai 2001–2003 m. jau skyrė du milijonus ECU. Dabar yra autoriaus rengiama techninė užduotis tarptautiniam konkursui, kuris vyks 2001 metų pradžioje, atrinkti konsultacines firmas paramai teikti.

2 pav. Įmonių bankroto prevencijos sistemos įgyvendinimo schema

Planuojama, kad schemoje numatytas priemonės įgyvendins daugelis mūsų šalies institucijų: Ūkio, Teisingumo, Finansų ministerijos, Įmonių bankroto valdymo departamentas prie Ūkio ministerijos, Valstybinė mokesčių inspekcija prie Finansų ministerijos, įvairios su straipsnyje minimomis problemomis susijusios agentūros, konsultacinės firmos ir paskiri ekspertai. Jų pastangas turėtų suvienyti minėtas PHARE projektas, kuriame daug dėmesio skiriama įvairių institucijų ekspertų mokymui.

Dabar jau yra susiformavusi tam tikra įmonių administratorių rengimo sistema, pagal ją parengta per 300 administratorių. Administratorius rengia Kauno technologijos universitetas ir Pramonės mokymo centras prie Ūkio ministerijos. Tačiau ši sistema ir administrato-

rių rengimo kokybė, kaip rodo bankrutuojančių įmonių administravimo praktika, ne visada pakankama. Kai kuriems administratoriams būtina persikvalifikuoti. Tačiau kol kas administratorių perkvalifikavimo ir periodinio atestavimo problemos, ypač dėl lėšų stokos, išlieka. Ekonomikos mokymo centras, veikiantis prie Ūkio ministerijos, neatitinka įmonių administravimo administratorių mokymo reikalavimų. Jis nepajėgus užtikrinti reikiamos mokymo kokybės, nors jame ir dirba savo darbui atsidavę žmonės.

Autoriaus siūlomas įkurti Įmonių restruktūrizavimo centras rengtų ir tobulintų restruktūrizavimo plano metodiką, konsultuotų įmones, rengiančias šiuos planus, palaikytų ryšius su užsienio konsultacinėmis firmomis bei jų filialais Lietuvoje, atliktų restruktūrizuojamų

įmonių marketingą, organizuotų atitinkamų specialistų mokymą. Centrą, autoriaus nuomone, būtų tikslinga steigti prie vieno iš technikos universitetų, palaikančių glaudžius ryšius su įmonėmis, turinčiu įmonių valdymo ar vadybos katedrą ir atitinkamos kvalifikacijos dėstytojų personalą. Centras tuo pačiu galėtų atlikti taikomuosius tyrimus, padėti LR Vyriausybei formuoti ir tobulinti įmonių restruktūrizavimo politiką ir ją įgyvendinti.

Visomis minėtomis priemonėmis būtina padidinti privatizuojamų įmonių vertę, jų patrauklumą rinkoje bei išvengti dar didesnių ekonominių ir socialinių nuostolių, kurie atsirastų dėl pernelyg užtrukusių bankroto procedūrų.

Išvados

Apibendrinant galima padaryti šias išvadas:

1. Bankroto procesų analizė rodo labai nepalankias Lietuvos ūkiui tendencijas – sparčiai daugėja bankrutuojančių įmonių ir didėja jų kreditoriniai įsiskolinimai, nedidelis bankrutuojančių ir bankrutavusių įmonių turto pardavimo ir tolesnio jo panaudojimo efektyvumas.

2. Veikiantys įmonių bankroto procedūras reglamentuojantys įstatymai ir bankrutuojančių įmonių administravimas turi didelių trūkumų. Bankroto procedūros pradedamos pavėluotai, o procesas pernelyg ilgai užtrunka, todėl pritrūksta lėšų atsiskaityti su kreditoriais. Dėl šių priežasčių neretai net pagrindiniai kreditoriai – Valstybinė mokesčių inspekcija ir Sodra, nesuinteresuoti kelti įmonėms bankroto bylų ir spartinti bankrotą.

3. Šalyje nesukurta efektyvi įmonių, susidūrusių su laikiniais finansiniais sunkumais, gelbėjimo ir neperspektyvių įmonių greito išėjimo iš rinkos sistema, sujungianti teisinę ir ekonominę bazę bei prielaidas spręsti socialines

šių įmonių problemas. Kuriant šią sistemą reikia parengti tinkamą įmonių bankroto prevencijos politiką ir jos įgyvendinimo strategiją, įkurti Garantinį fondą apmokėti bankrutuojančių, neturinčių turto įmonių administravimo išlaidas. Įmonių restruktūrizavimo centrą, specializuotas įmonių bankroto ir restruktūrizavimo teisinės priežiūros institucijas prie apygardų teismų. Lėšų joms išlaikyti turėtų būti numatyta valstybės biudžete.

4. Paspirtinti poįstatyminių aktų, būtinų šiems įstatymams įgyvendinti, rengimą, parengti įmonių restruktūrizavimo rėmimo programas, įmonių restruktūrizavimo metodines rekomendacijas, numatyti priemones joms įgyvendinti.

5. Reikia kruopščiai studijuoti ir diegti gerąją pasaulio šalių patirtį nustatant ir likviduojant nemokias, neturinčias perspektyvų įmones, sustiprinti finansinę drausmę už įmonių tarpusavio bei įmonės ir valstybės atsiskaitymus ne laiku. Didesnę atsakomybę už savo įsipareigojimus turėtų prisimti ir valstybė.

6. Būtina pertvarkyti apygardų teismų darbą, įvedant apygardų teismų teisėjų, nagrinėjančių bankroto ir restruktūrizavimo bylas, specializaciją, sukurti ir įgyvendinti teisėjų, teismų darbuotojų, įmonių administratorių ir vadovaujančių darbuotojų mokymo bankroto ir restruktūrizavimo srityje sistemą. Įmonių administratorius tikslinga priskirti teismams, suteikiant jiems teismų vykdytojų statusą.

Siūlomos įmonių, susidūrusių su laikiniais finansiniais sunkumais, bankroto prevencijos sistemos įgyvendinimas turėtų padėti įmonėms, turinčioms pakankamą gamybinį potencialą, bet laikinų sunkumų, įveikti atskirų rinkų nemo-kumo padarinius, atkurti konkurencingumą, tuo pačiu prisidėti prie bendro Europos pramonės konkurencingumo didinimo.

Lietuvos ūkis dar turi pakankamai potencialių socialinių ir ekonominių galimybių tapti konkurencingu Europos valstybių sandraugoje. Efektyvus jų panaudojimas gali užtikrinti,

esant kitų palankių vidaus ir išorės sąlygų, pagyinti spartų ekonomikos augimą ir valstybės ekonominės galios didėjimą.

LITERATŪRA

1. Curry S., Weiss J. Project management in developing countries. Gr, Br., 1993. 44 p.
2. Dorota Hadesik, Tadeusz Kowalski. Bankruptcy in Poland in 1990-1995. Macroeconomic Aspects and Legal Procedures. Warszawa, 1996. 24 p.
3. European insolvency convention. 1995 11 23. Internet, CONN / INSOL / F2, 19 p.
4. Garantinio fondo įstatymas. 2000 09 12. Nr. VIII-1926// Valstybės žinios. 2000, Nr. 82-2478.
5. Įmonių bankroto valdymo departamento prie Ūkio ministerijos duomenų bazė.
6. Įmonių bankroto valdymo departamento prie Ūkio ministerijos tyrimo, atlikto 1999 metais, medžiaga.
7. Įmonių bankroto įstatymas. 1997 06 17. Nr. VIII-270 // Valstybės žinios. 1997, Nr. 64-1500, p. 17.
8. Įmonių bankroto įstatymo projektas. Nr. P-1876(2) // LR Seimo tinklapis internete, 2000 m.
9. Įmonių restruktūrizavimo įstatymo projektas. Nr. P-2750 // LR Seimo tinklapis internete, 2000 m.
10. Joseph A. Covello, Brian J. Haselgren. The Complete Book of Business Plans. Simple Steps to writing a powerful Business Plan. Sorce books Inc. Illinois, USA, 1995. 317 p.
11. Jyrki Tahtinen, Borenus and Kempinen. The New Corporate Restructuring Act in Finland, 1998.
12. Mackevičius J., Poškaitė D. Įmonių bankroto prognozavimo analizės metodikų tyrimas, remiantis finansinių ataskaitų duomenimis // Ekonomika. 1999, Nr. 49, p. 51-64.
13. Lietuvos ekonominė ir socialinė raida. Vilnius, 2000, Nr. 8, p. 108.
14. Lietuvos statistikos metraštis 1999. Vilnius: Metodinis leidybinis centras, 1999. 591 p.
15. Lietuvos ūkio vidutinės trukmės strategija integracijos į Europos Sąjungą kontekste. LRV protokolinis sprendimas 1999 m. birželio 9 d. Nr. 23. 28 p.
16. Overview of Major aspects of the United States Insolvency System, 15 p.
<http://Gild%20G%20User:password@wbln/insolvency.overview.opendocument>.
17. Obolensky N. Practical Business Re-engineering. Tools and Techniques for Achieving Effective change. London: Kogan Page Ltd., 1996. 346 p.
18. Usevičius K. Įmonės veiklos analizė ir verslo pagrindai. Vilnius, 1998. 241 p.
19. US Bankruptcy Code Chapter 11 Reorganisation, 21 p.
<http://www4.law.cornell.edu/uscode/11ch11.text.html>
20. World wide Directory of Bankruptcy and Insolvency Professionals.
<http://bankrupt.com1.dir.eur.Law.html>

CREATION OF THE ENTERPRISE BANKRUPTCY PREVENTION SYSTEM IN LITHUANIA

Česlovas Purlys

Summary

The article deals with Enterprise Insolvency and Bankruptcy problems mainly defaults of acting legislation as well as monitoring of bankruptcy procedures. The analysis of the situation in bankruptcy process is provided and the main reasons are described. The article shows that to solve the problems described to design the enterprise rehabilitation system is needed. In suggestions for designing and implementing the system one

of the effective ways is restructuring of the enterprises. According to the author of the article restructuring is understood as frame of measures such as re-engineering of the enterprise, setting up new technologies, innovations and reorganization of management and work, renovation of facilities, restructuring of enterprises' debts, etc. The structure of the system is provided and suggestions for implementation are described.

The principle ideas of the new Enterprise bankruptcy law and Enterprise restructuring law that have been put by the author into Enterprise restructuring law and the article are provided. The Laws are described as the main parts of mechanism for strengthening competitiveness of enterprises' and whole Lithuanian industry.

The important measures for solving the enterprises' bankruptcy and restructuring problems: setting up new institutions, Enterprise restructuring center, Enterprise restructuring foundation as well as reorganization

of courts and training of judges for enterprise restructuring cases are suggested. The Governmental acts for implementation of the laws and methodology of restructuring of enterprises should be prepared immediately. The administrators for enterprise restructuring must be trained up to the implementation of the Enterprise restructuring law begins and bankruptcy administrators should be retrained. The quality vocational training of judges and administrators as well as social workers dealing with the bankruptcy and restructuring procedures are suggested

Įteikta 2000 m. gruodžio mėn.